

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО І ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Шомко О.М., студентка 3 курсу
Житомирського державного технологічного університету,
Распутна Т.А. ст.викладач кафедри екології, науковий керівник
м. Житомир, вул. Чуднівська. 103, Україна,
rta_2011@ukr.net*

На саміті ООН в Ріо-де-Жанейро у Конвенції «Про охорону біологічного різноманіття» 1992 року, стаття 2 термін «біологічне різноманіття» визначається як «різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає у себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманітність екосистем». За М. Ф. Реймерсом (1990), виділяють такі рівні біорізноманіття: генетичне, видове, екосистемне, ландшафтне. Видовий рівень вважається базовим, оскільки поняття біологічного виду є елементарною одиницею класифікації органічного світу. Генетичне різноманіття - визначається сумою генетичної інформації, яка міститься в генах особин популяцій рослин, тварин та мікроорганізмів. Екосистемне різноманіття - кількість різних місцезростань, біотичних угруповань та екосистем на різних рівнях організації ландшафтів.

Житомирське Полісся. Це область зони мішаних лісів, яка займає більшу частину Житомирської і східну частину Рівненської адміністративних областей. Західна межа Житомирського Полісся проходить поблизу населених пунктів Клесів, Соснове, Корець, Шепетівка, а східна — поблизу Народиць. Малина, Радомишля, Корнина. Ці межі пов'язані з виходами на денну поверхню порід Українського докембрійського щита, який, головним чином, зумовив виокремлення Житомирського Полісся. Особливість його природного середовища виявляється в більш високому гіпсометричному положенні (180-200 м), будові й глибині розчленування рельєфу, гідрологічних і гідрогеологічних особливостях, меншій заболоченості й залісеності порівняно з іншими поліськими областями, своєрідності корисних копалин, пов'язаних з кристалічним щитом.

Помітний вплив на сучасні ландшафти мають палеогеографічні умови території в антропогені. Західна, більш висока частина Житомирського Полісся, не покривалася льодовиком і морени тут немає. На схід від лінії, що проходить поблизу населених пунктів Словечно, Старі Веледники, Лугини, Кривотин, Житомир, Івниця знаходиться моренна частина області, де зустрічаються льодовикові форми рельєфу (моренні горби, ками, ози), переважають супіщані дерново-середньопідзолисті ґрунти та сосново-дубові ліси.

Річкові долини Житомирського Полісся глибоко врізані в докембрійські породи і на окремих ділянках мають характер долин прориву. Так р. Тетерів біля Денишів, Житомира і Коростишева має вузьку долину зі стрімкими скелястими схилами висотою до 25-30 м. Подібні ділянки долини має Уж у Коростені, Случ біля Новограда-Волинського, Уборть в Олевську, Ірша у Володарську-Волинському, Кам'янка біля Житомира та ін. На лесових "островах" у районі Словечансько-Овруцького кряжа, поблизу Новограда-Волинського. Городниці, Коростишева розвинуті ерозійні форми рельєфу. На Словечансько-Овруцькому кряжі яри мають глибину 20-30 м, а довжину до 3-3,5 км.

Ландшафтне різноманіття - визначається кількістю природних географічних комплексів - ландшафтів, як сукупностей рельєфу, клімату, вод, ґрунтів, об'єктів рослинного й тваринного світу, які знаходяться у складній взаємодії і взаємозумовленості та утворюють однорідну за умовами розвитку і єдину цілісну систему. Біорізноманіття Житомирщини є її найбільшим багатством. Його збереження й невиснажливе використання в області розглядається як один із пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід'ємна складова збалансованого економічного і соціального розвитку регіону.

Рослинний світ Житомирщини характеризується великою різноманітністю дикорослих компонентів і є джерелом цінних рослинно-сировинних ресурсів: лікарських, технічних, вітамінних тощо. На її території водиться близько трьох тисяч видів тварин, із них 131 занесений до Червоної книги України. На території області рослинний і тваринний світ представлений понад 4,300 тис видів, в тому числі 1550 видів рослинного світу (36% від загальної кількості видів). Біорізноманіття тваринного та рослинного світу складає основу природних ресурсів, які забезпечують людство продуктами харчування, сировиною, медичними препаратами тощо. На території області нараховується понад 2,7 тис. видів тварин, із них 96 видів занесені до Червоної книги України, 14 видів охороняються Бернською конвенцією, 6 видів конвенцією CITES та 4 види входять до Європейського червоного списку.

Житомирська область знаходиться у двох зонах, зона Полісся та зона Лісостепу. 3-поміж інших областей держави Житомирщина виділяється своєю лісистістю й наявністю перезвожених і заболочених земель. Ліси області займають більшу третину її території, а за лісовими ресурсами, які становлять понад 200 млн. куб. м, область посідає одне з перших місць в Україні.

У Житомирському Поліссі поширені ландшафтні місцевості лесових островів із сірими лісовими ґрунтами, безлісені й зайняті переважно сільськогосподарськими угіддями. На них розвинені яри і балки, відбуваються інтенсивні ерозійні процеси. Ці місцевості мають риси лісостепових ландшафтів. Вони зустрічаються на Словечансько-Овруцькому кряжі, у районі міст Новограда-Волинського, Житомира, Коростишева та ін.

Ландшафти Житомирського Полісся зазнали значних змін внаслідок антропогенної діяльності — вирубування лісів, меліорації, розорювання, а особливо у зв'язку з добуванням корисних копалин — гранітів, лабрадоритів, пегматитів, кварцитів, п'єзокварцу, розсіпних родовищ ільменіту, бурого вугілля, гравію та ін.

На території Житомирського Полісся знаходяться один державний заповідник «Поліський», і ряд заказників. Поліський державний заповідник створено в 1968 р. в Олевському й Овруцькому районах. Його площа становить 20,1 тис. га, з них ліси займають 73 %, болота і заболочені землі — 22, луки — 2 %. Флора заповідника включає 528 видів вищих рослин. Серед природної рослинності реліктові та ендемічні види: рододендрон жовтий, дуб скельний, плющ звичайний та ін.

Указом Президента України від 11.12.09 № 1038/2009 «Про створення природного заповідника «Древлянський» на території Народицького району. створено природний заповідник «Древлянський» площею 30872,84 га.

Ландшафтний заказник Плотниця (464 га) є в Олевському районі з унікальними природно-територіальними комплексами. Гідрологічний заказник Дідове озеро з озерними екосистемами (54 га) знаходиться в Овруцькому районі. Лісовий заказник Поясковський (113 га) в Олевському районі з дубово-грабовими лісами засновано в 1926 р. Тут збереглися дуби-велетні віком 300-400 років.

Рішенням сесії Житомирської обласної ради від 22.03.12 № 503 «Про створення нових та уточнення площі існуючого об'єкта природно-заповідного фонду місцевого значення» на території Малинського району оголошено 3 заказники місцевого значення загальною площею 270,9 га, а саме: ландшафтний «Здрівля» (площа 67,9 га), ландшафтний «Багно» (площа 36,2 га), загальнозоологічний «Кам'янський» (площа 166,8 га). Рішенням сесії облради від 22.11.12 № 718 «Про створення нових і зміну меж існуючих об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення» на території Новоград-Волинського району створено 1 гідрологічний «Іванівський» (57,1 га), 3 ландшафтні «Федорівський» (557 га), «Пікельський» (128 га), «Партизанський» (22,9 га), у межах Ружинського району 1 лісовий «Перепища» (57,0 га) заказники загальною площею 822 га та на 198,5 га розширено межі двох існуючих заповідних об'єктів. Велика концентрація населення в більшості промислових районів області, розміщення промислових комплексів і військових об'єктів та їх об'єднання в єдину структуру призвели до побудови численних шляхів сполучень, прокладання трубопроводів, ліній електропередач; що суттєво змінило ландшафти та місця існування дикої флори і фауни. У складі області налічується 23 райони, 5 міст обласного і 6 – районного значення, 46 селищ міського типу, 1625 сільських населених пунктів – всього понад 1680 населених пунктів. Основними джерелами забруднення довкілля на Житомирщині продовжують залишатися промислові атмосферні викиди. Забруднення довкілля призводить до включення забруднюючих речовин до біохімічних ланцюгів рослин і тварин та їх хронічної інтоксикації. У результаті широкомасштабних осушувальних робіт значних втрат зазнали водно-болотні угіддя Полісся, які перебувають під загрозою зникнення. Хибна практика планування екстенсивного лісокористування призвела до значного виснаження лісів, зниження загальної продуктивності ценозів, погіршення товарної структури лісосічного фонду.

На підставі вивчення стану та загроз рослинному світу як складової біорізноманіття науковцями області запропоновані першочергові завдання з вивчення й охорони рідкісних видів судинних рослин, а саме: зменшення суцільного вирубування лісів, рекреаційного навантаження, випасання худоби та витоптування нею рослин, заготівлі біоресурсів із медичною й харчовою метою, екологічно вмотивоване ведення сільського і промислового виробництва, протидія браконьєрству й забрудненню навколишнього середовища. Отже, як свідчить практика, найбільш ефективними способам збереження видів природної фауни, флори і локальних популяцій є організація у місцях їхнього зростання заповідників, заказників та інших категорій об'єктів природно-заповідного фонду, широка просвітницька робота, введення системи заохочень.

Україна ратифікувала Конвенцію про охорону біологічного різноманіття 29 листопада 1994 року. Кабінет Міністрів України (розпорядження № 675-р від 22 вересня 2004 року) схвалив Концепцію Загальнодержавної програми збереження біологічного різноманіття на 2005–2025 роки.